

HVORFOR FORLOD RANTZAU-ASCHEBERG LANDET I 1756?

Af *Johanne Skovgaard*.

Dr. phil. *Chr. Elling* har i »Tilskueren« 1938 (S. 89—106) skrevet en Artikel om »Rantzau-Aschebergs Flugt fra København 1756«. Da Forf. bl. a. omtaler den af mig i »Festskrift til Kristian Erslev« (1927) S. 449—66 givne Fremstilling af Rantzaus Ungdomsaaar, benytter jeg Lejligheden til at fremsætte nogle heraf foranledigede Bemærkninger om samme Emne.

»Om Rantzau-Aschebergs Barndom og Ungdom er paafaldende lidt bekendt«, hedder det i *Edvard Holms* Artikel i »Dansk Biografisk Lexikon«. Senere har Professor *Erik Arup* i *Hist. Tidsskr.* 8. R. IV, Tillægshfte (1913) S. 3—19 leveret en Redegørelse for Rantzaus Sendelse til Rusland i 1762, i hvilken det godtgøres, at han var uskyldig i dette Foretagendes mislykkede Udfald. Som Indledning hertil er givet en stærkt sympathisk Skildring af den unge Rantzau som den dygtige, mod høje Idealer stræbende Officer, hvis hurtige Avancement og Giftermaal med en rig Kusine kun kunde opfattes som »alle ydre Tegn paa at fæstne sit Liv i Ægteskab og Arbejde«. Det pludselige Fald i 1756 tilskrives *A. G. Moltke*, hvis Praksis var »at lade selv den ringeste Modstander falde over sine egne personlige Vanskeligheder«. Disse var for Rantzaus Vedkommende hans dristige Tale og hans »Vanskelighed ved til enhver Tid at betale alt, hvad han skyldte«.

I førnævnte Afhandling tog jeg derefter, med Benyttelse af det foreliggende omfattende arkivalske Kildestof, Rantzaus Ungdomsaaar op til Behandling. Gennem denne Undersøgelse — hvis Resultater jeg i det følgende kort skal meddele, kun med Tilføjelse af enkelte nye Træk — blev Svaghederne i hans Karakter stærkere belyst, og Katastrofen i 1756 fremtræder da som Afslutning paa en gennem længere Tid fortsat Forværrelse af hans personlige Forhold. Rantzau synes ikke at have deltaget i det politiske Liv — medens derimod hans Iver og Dygtighed som Officer har sat sig adskillige Spor —, og der er ingen Grund til at søge efter politiske Motiver til Afskedigelsen (se anførte Afhandling S. 458). Des mere Anledning er der derimod til at dvæle ved Vanskelighederne i hans

Privatliv. Ægteskabet var ikke lykkeligt (se S. 454 f.). Det er betegnende, at han kun synes at have vist Interesse for sin Hustru, da hun et Par Maaneder efter Brylluppet blev syg, men denne Interesse gjaldt hendes Oprettelse af et Testamente til Fordel for ham selv.¹

Gælden var, som jeg har paavist (S. 459 ff.), langt større end de af to enkelte Kreditorer fremsatte Fordringer (se E. Arup i Hist. Tidsskr. 8. R. IV, Tillægshefte, S. 9), der gav Anledning til, at Krigskancelliet maatte tage Affære. Fra Sommeren 1755 rejstes Kravet om, at Rantzau skulde stilles for en Krigsret, og fra Slægt og Venner var ikke Hjælp at vente. I Marts 1756 skriver hans Svigerfader, *Ditlev Rantzau*, til Oppendorff, at Svigersønnen, efter hvad han hører, ikke mere kommer til *Anna Sophie Schack* og ogsaa er brouilleret med de fleste af Hoffet.² Hertil kom Misligheder ved visse finansielle Transaktioner. En indviklet Sag drejede sig om 2. Prioritet i Rantzaus Hus i Gothersgade, som han havde givet som Sikkerhed for to forskellige Laan (S. 462). Ganske vist hævdede han, at Prioriteten var blevet slettet i den først udstedte Obligation (til Overkrigskommissær *Højer*), omend, ved en uforkyndt Forsinkelse, ikke rettidigt,³ men denne Paastand modbevises derved, at Prioriteten faktisk ikke er slettet i Protokollen.⁴ — Rantzau var intet mindre end beregnende og har sikkert kunnet optræde med en Grandseigneurs Ædelmodighed, men Reversen af denne Liberalitet var en komplet Samvittighedsløshed i Pengesager.

I *Chr. Ellings* Fremstilling er Vægten i endnu højere Grad lagt paa Rantzaus personlige, for ikke at sige intime Forhold. Med Rette fremhæver han hans Virksomhed som Direktør for *Mingottis* italienske Opera som et betydningsfuldt — og af mig undervurderet — Moment. Han er heri enig med den bekymrede Svigerfader, som undrer sig over, at Kongen, skønt han kender Rantzau, har kunnet gøre ham til »directeur des plaisirs. Es ist ja dieses nicht allein schädlich der dépensen wegen, sondern auch Ihnen in Gefahr zu setzen durch dennen Actrisinnen eingenommen zu werden.«⁵ Med Depenserne har det sin Rigtighed; bl. a. havde Rantzau forstrakt *Mingotti* med 3000 Rdl.⁶ Og med Aktricerne ligeledes. I *Chr. Ellings* Afhandling er det et Hovedpunkt, at, om ikke Aar-

¹ Rigsark., *Anna Sophie Schacks* Privatark. C 4, Brev af 21. Juni 1748 fra Rantzau til Lehmann.

² Rigsark., A. S. Schacks Privatark., Brev af 26. Marts 1756.

³ D. Kanc. Breve 23. Febr. 1756, Nr. 140.

⁴ Københavns Bytings Obligationsprotokol 1755, S. 64.

⁵ Brev u. D. (ifølge Sammenhængen af Decbr. 1754) til Rantzau i Rigsark., A. S. Schacks Privatarkiv.

⁶ Rigsark., A. S. Schacks Privatark., Sager vedr. S. C. Rantzau-Ascheberg, Rantzaus Brev til Grevenkop 20. Maj 1755.

sagen, saa dog Anledningen til den pludselige Bortrejse har været Rantzaus Forelskelse i og Bortførelse af en Sangerinde. Denne Formodning støtter han paa Ytringer i *Reverdils* og *P. Uldalls Memoirer*, sammenholdte med den Kendsgerning, at Rantzau som Direktør har haft Lejlighed til Bekendtskab med de til Mingottis Trup knyttede italienske Sangerinder, af hvilke Primadonnaen bar Navnet *Rosa Tagliavini*. En samtidig Kilde bekræfter Mistanken, idet det fremgaar af en Vognmandsregning⁷ for de første Maaneder af 1756, at Rantzau den 3. Febr. havde Besøg af en »Madoiselle Rosse«. Derimod er det trods vidtløftige Undersøgelser ikke lykkedes Forf. at paavise, at Rosa Tagliavini eller en af Truppens to andre Sangerinder har opholdt sig paa samme Sted som Rantzau efter dennes Flugt fra Danmark, og til en bindende Bevisførelse naar han, som han selv bemærker, saaledes ikke.

En saadan er det imidlertid muligt at opnaa ad en langt lettere og hurtigere Vej. Det har mindre at sige, at endnu en af Tidsalderens Memoireforfattere, nemlig *Ulrik Adolph Holstein*, i sine »Anecdotes historiques« (skrevet efter 1772) I S. 62 omtaler Rantzaus Flugt i Forbindelse med en italiensk Aktrice, som her hedder *Caroline*, i hvem han var blevet saa forgabet, »qu'il fut obligé de tout quitter pour échaper à ses créanciers«. Afgørende er derimod forskellige Ytringer i en ganske samtidig Kilde, nemlig Ditlev Rantzaus Breve til Anna Sophie Schack.⁸ 2. Decbr. 1755 beder han Grevinde Schack skaffe sig forskellige Oplysninger om Rantzau, navnlig »ob er nemblich mit der Rosa noch auff den alten Fuss lebet, ob er noch directeur von denen spectaclen ist«. I Brev af 31. Aug. 1756, altsaa nogle Uger efter Bortreisen, hedder det: »Man meinert, dass die Rosa mit ihm aus Hamburg gereyset ist«, og den 29 (!) Febr. 1757 skriver han om Svigersønnen: »Er hat sich nicht entblödet in der Altonaer Gazette setzen zu lassen, dass er in Neapolis ist. Ich mögte wünschen, dass man zuverlässige Nachricht bekohmen könte, wie er sich daselbst aufführet und welcher Gestald er mit der Rosa lebet«. Sikkert hentydes der til samme Forhold, naar Rantzau i Juni 1755 skriver til Kaptajn *Grevenkop* (som havde hjulpet ham med et Laan): »Wegen Abschaffung des Menschen sehen Sie wohl selbst ein, das es mir ganz unanständig und nicht thunlich ist.«⁹

At »Rosa« efter al Sandsynlighed er identisk med Rosa Tagliavini, formodede jeg, paa Grundlag af de anførte Kildecitater, alle-

⁷ Rigsark., A. S. Schacks Privatark., Sager vedr. S. C. Rantzau-Ascheberg.

⁸ Rigsark., A. S. Schacks Privatark.

⁹ Rigsark., A. S. Schacks Privatark., Sager vedr. S. C. Rantzau-Ascheberg. Brevet er udateret, men maa efter Sammenhængen henføres til dette Tidspunkt.

rede, da jeg i sin Tid studerede Rantzaus Ungdomsaar. Havde jeg medtaget disse Oplysninger i min Artikel, kunde jeg have sparet Dr. Elling for meget overflødig Arbejde, men paa den anden Side havde han da ikke faaet Anledning til at udsende sin interessante lille Afhandling, fængslende ved den Kolorit af Tid og Sted, der hviler over Skildringen af den galante Kavalers Færden i Frederik V's København. I min af Pladshensyn stærkt sammentrængte Fremstilling udelod jeg Rosa-Episoden, der ikke gav noget nyt Træk til Rantzaus i saa Henseende velkendte Fysiognomi, og som jeg heller ikke ansaa for at være af afgørende Betydning for Løsningen af det til hans Forsvinden knyttede Problem. Af samme Opfattelse er jeg forsaavidt stadig, idet jeg dog gerne vil indrømme Dr. Elling, at Forholdet til Rosa, der altsaa allerede havde bestaaet mindst et Aar, og som sikkert har været Grunden til, at Grevinde Rantzau i April 1755 forlod sin Mand, har forværret hans Situation og forstærket hans Lyst til at undvige. Hvis hans Bortrejse snarere end en Flugt fra Kreditorer og truende Krigsret havde været et galant Eventyr, vilde de højeste militære Myndigheder vel næppe, saaledes som jeg har paavist (S. 463), have hjulpet ham med at slippe ubemærket bort. Det er betegnende, naar Rantzau i en Skrivelse til Oversekretæren, der ledsagede hans Revers af 22. Juli til Kongen, undskylder, at han ikke, inden han forlader Landet, har opsøgt ham i Kancelliet, i følgende Udtryk: »Comme depuis un temps j'y ais parú souvent, je crois qu'il est essentiel à nos mistères de n'y plus reparoitre«. ¹⁰

Til Slut skal jeg bemærke, at en vigtig Kilde til Rantzau-Aschebergs Biografi er blevet tilgængelig, efter at jeg havde skrevet den i det foregaaende omtalte Afhandling, nemlig »Inkvisitionskommissionen af 20. Jan. 1772«, udgivet ved *Holger Hansen* af Selskabet f. Udgivelse af Kilder til dansk Historie (1927 ff.). De første fire Bind indeholder imidlertid intet, der har Interesse for det her behandlede Problem, og det samme gælder, ifølge velvillig Meddelelse fra Udgiveren, det endnu ikke udkomne 5. Bind, der skal indeholde Brevvekslingen mellem Rantzau og Gähler.

---

¹⁰ Rigsark., Overkrigssekretærens udfærdigede Haandbreve 21. Juli 1756, Nr. 160 A. Udhævelsen skyldes mig.